

OM F. C. DANKWARTS »MEDLEMSKAB« AF
ARVEFØLGEKOMMISSIONEN 1845-46

AF

HOLGER HJELHOLT

CHRISTIAN VIII.s nedsættelse af nævnte kommission i begyndelsen af 1845 foranledigedes, som bekendt, af begivenhederne i Roskilde- og Itzehoe-stænderforsamlinger i andet halvår 1844. Jeg henviser herom til den grundige redegørelse i 2. bd. af Hans Jensens værk »De danske stænderforsamlings historie 1830-1848« (1934). Det hedder her, s. 399f.: »28. febr. 1845 udnævntes kommissionen, der kom til at bestå af udenrigsminister Reventlow-Criminil, direktør i udenrigsministeriet Fred. Dankwart, gesandt ved forbundsdagen i Frankfurt F. v. Pechlin og kabinetssekretær J. G. Adler med legationsråd Bernhard v. Bülow som sekretær«. Samme medlemmer optræder i Carl Boysens afhandling: »Der offene Brief in seiner Auswirkung auf die Berliner Politik« (Zeitschrift. LXVII. 1939).

I det kgl. reskript 28. februar til Reventlow-Criminil nævnes Pechlin imidlertid ikke. (Kabinetsprotokol 1842-56). Der er kun tale om 3 medlemmer: Criminil selv, Dankwart og Adler. Først ved kgl. reskript 21. marts 1846 bestemmes, at Pechlin skal deltage i det hverv, som ved reskriptet af 28. februar var overdraget de tre andre. Om begrundelsen herfor henvises til mit arbejde »Arvefølgesag og forfatningsforhold i det danske monarki ved midten af 19. århundrede« (1973).

Fra en tre-mands kommission var altså opstået en fire-mands. Derfor virker det overraskende ved kommissionens slutning at se den igen skrumpet ind til tre. Dankwart er gledet ud. Carl Boysen udtrykker i nævnte afhandling (s. 296) også sin forundring over, at Christian VIII i et brev af 3. august 1846 til Frederik Vilhelm IV af Preussen om kommissionsundersøgelserne kun nævner Criminil, Pechlin og Adler, ikke Dankwart, »dessen Zugehörigkeit doch feststeht«. Ligeledes forundrer Boysen sig over, at Dankwart ikke var med i statsrådsdrøftelserne om det åbne brev: »möglich, dass er sich nicht mehr so ganz der königlichen Gunst erfreute«.¹

¹ Boysens påstand om, at Carl Moltke deltog i drøftelserne, skyldes vel en forveksling med A. W. Moltke?

Boysens udtalelse om, at Dankwarts medlemskab af kommissionen »står fast«, bekræftes jo nok formelt af begge de anførte reskripter. Endvidere anføres han som nærværende ved kommissionens møde den 28. marts 1846, men i alle følgende møder deltog han ikke, og han havde intet med undersøgelserne at gøre. Selvsagt underskrev han derfor ikke kommissionsbetænkningen. Nogen begrundelse for, at han således trak sig ud, har jeg ikke set, han har givet, ej heller foreligger nogen officiel meddelelse om hans udtræden.

Den virkelige grund til Dankwarts passive »medlemskab« af kommissionen må man søge i hans afgjorte misbilligelse af den vej, man – kongen, regeringen – var slået ind på i arvefølgesagen. Et oplysende vidnesbyrd herom finder man i et længere brev af 1. sept. 1845 til kongen, navnlig når man sammenholder dette med et bevaret udførligt udkast hertil. Udkastet beror i diplomaten Chr. Høyer Billes privatarkiv. Det er på 8 foliosider, har vistnok først været dateret 1. sept., men datoen er, uvist hvorfor, rettet til den 4. Hvordan det er havnet blandt Dankwarts breve til Bille, ses ikke. På et eller andet tidspunkt har han formodentlig villet orientere ham om sin egentlige indstilling og derfor vist ham udkastet. At dette på grund af den voldsomme kritik, det indeholdt, var uegnet til i den form – og i den udførlighed? – at tilstilles Majestæten, har Dankwart været klar over, derfor forkortet og omarbejdet det. Adskillige passager er dog helt enslydende. Brev som udkast er skrevet på tysk.

Dette, ligheden, gælder således indledningen, hvor Dankwart takker for kongens brev af 28. aug. med meddelelse om hans samtale med hertugen af Augustenborg ved dennes besøg hos ham på Før. Den bekræfter, skriver Dankwart, den overbevisning, han altid har næret, at hertugen nat og dag er gennemtrængt af ideerne om hans hus'es fremtidige herskerstorhed. »Hver ærlig, sin konge og sit fædreland i troskab hengiven mand her og i hertugdømmerne må betragte monarkiets sønderlemmelse som den største ulykke«. Det er en hellig pligt at modarbejde dette. »Men regeringens skridt må være omhyggelige«.

Dybt har jeg, udtaler Dankwart i brevet, beklaget, »de fleste statistiske og publicistiske diskussioner«. De har ikke og kunde ikke føre til andet end til yderligere ophidselse.

Det konkrete grundlag for denne almindelig holdte beklagelse findes i udkastet. Det er en kritik af de af kongen protegerede publicister (Ostwald, Dirckinck-Holmfeld). Udkastet fortsætter nemlig med følgende: »materien [arvefølgen] tilhører en gammel historie, og de for-

ældede dokumenter, der tjener den til basis, siger ofte hinanden imod og yder ingen afgørende overbevisning. De mænds personlighed, der har skrevet i regeringens ånd (im Sinne der Regierung), er desværre ikke egnet til at give deres fremstillinger den moralske vægt, som formåede at udfylde mangelen eller utydeligheden i det retslige«.

Den foretagne drøftelse af lensforholdene [Ostwald], fortsætter udkastet, kan aldrig føre til et tilfredsstillende resultat. De indtager en underordnet plads. »Schwankend in ihrer Begründung, entkräftet durch die Geschichte und in unseren Tagen nach so vielen Wechseln der Geschichte der Staaten einer allgemeinen Anwendbarkeit entblösst – bieten sie indes Elementen, die zur gehörigen Zeit als günstige zu Ausgleichungen benutzt werden können«. Traktatretten er baseret på dem, og den må være udgangspunkt. Spørgsmålet er, som Deres Majestæt så rigtig har behaget at sige, et europæisk, afhængigt af staternes ligevægtsprincip, og det må forhandles med de pågældende magter. Dankwart omtaler derpå forhandlingerne herom i Frederik VI.s sidste år. Hvad skulde begrunde en afvigelse fra denne politik? Der var ingen periculum in mora. »Jeg besværges Deres Majestæt om at modstå de indflydelser, som sigter mod et andet system«.

Denne udkastets passus er i brevet trukket sammen til en noget lignende afvisning af lensundersøgelsernes betydning og en kort betoning af traktatretten, spørgsmålets europæiske vigtighed og forhandlingerne herom med magterne. Den indtrængende henvendelse til Majestæten faldt bort.

Efter beklagelsen i brevet om den publicistiske virksomhed gik Dankwart over til at drøfte, om regeringen kan følge Roskilde stænders, »bei oberflächlichen Ansichten«, udtrykte ønske om at afgøre arvefølgesagen ved et »magtsprog«. Det finder han politisk ugørligt; regeringens skridt må bygge på den fulde ret, ellers vil protester, selv fra kongens »bedste venner«, ikke udeblive.

En anderledes skarp bedømmelse af Roskilde stænders henvendelse giver udkastet. Den er, hedder det, opstået under indflydelse af den af »en utålelig, antimonarkisk og radikal presse skabte såkaldte offentlige mening«. Deres Majestæt ved, at udenrigsdepartementet ikke har haft mindste kendskab til disse højst vigtige andragender, som kommissæren [Ørsted] har påhørt med tilslutning (beyfällig angehört). »Alle derfor udviklede grunde vidner om en stor overfladiskhed og påfaldende ukendskab til de politiske forhold, der kommer i betragtning«. Derefter følger som i brevet udtalelserne om det politisk ugørlige i et magtsprog.

Men, fortsætter udkastet, der er gode muligheder ved forhandlinger om spørgsmålet i betragtning af det bestående statssystems betydning og ved »den agtelse, som Europas suveræner har for Deres Majestæts visdom og karakter«. »Hvorfor ikke først slå ind på eller fortsætte denne vej og så, efter at man har tilbagelagt den, udtale, hvortil man kan anse sig bemyndiget efter at have betrådt den?«

Udkastets to sidste sider indeholder en række betragtninger over følgerne af at gå ind på stændernes råd samt over den politiske stilling i monarkiet i det hele. Alt dette er udeladt i brevet.

Pressen, konstaterer Dankwart, er skyld i uroen og bekymringerne i Danmark. Danmarks brave folk og stænderne deler sikkert ikke pressens egentlige hensigter, men tror »i deres begrænsede politiske overblik« at støtte kongen i hans bestræbelser ved at tilråde et »magtsprog«. Men de vil bevirke det modsatte og gøre alt vanskeligere. Den danske »nationalpolitik« indeholder altid noget patriotisk, men den er i skæbnesvangre epoker tilbøjelig til at overvurdere egen kraft og betænker ikke »rigets relative stilling til andre stater«! Som eksempel herpå omtaler Dankwart, hvor sørgeligt det gik landet i Napoleonskrigene.

Pressens hovedformål, fortsætter han, er en konstitution. For at opnå denne er alle midler den lige gode. Den undergraver pieteten mod herskerhuset, skildrer vore tilstande som nærmest barbariske, vækker antipati mod suveræner og folk, der følger andre systemer [Rusland], og skader regeringen i dens politiske og diplomatiske virksomhed. Den er »upatriotisk, radikal og antimonarkisk«. Den politiske skandinavisme, der nu begejstrer den, får den til at blande sig i hertugdømmernes forhold, til opofring af det ene og til kravet om deres adskillelse. Det indtryk, denne indblanding har frembragt, er i højeste grad sørgeligt. Nationallidenskaberne drives til usete højder. Giver Deres Majestæt nu ved at følge stændernes råd ligesom sanktion til denne indblanding, kan resultaterne ikke forudses. »Slesvig hører utvivlsomt under alle eventualiteter til den danske krone«. Men man bør ikke skuffe sig m. h. t. de der rådende stemninger. Århundreder har skabt og grundlagt dem. Navnlig i Sydslesvig er man ikke sindet at gå ind for en løsning af de nuværende forhold. »Sie sind nicht für Dänemark. Es ist nun einmal so«.

Kongen fulgte jo ikke Dankwarts råd. Som resultat af det kommissionsarbejde, fra hvilket Dankwart holdt sig fjernt, og af de følgende statsrådsdrøftelser udstedtes Det åbne brev af 8. juli 1846. Noget »magtsprog« var dette dog ikke. Det lod spørgsmålet om arvefølgen i Holsten

stå åben og indeholdt beroligende forsikringer om bevarelsen af hertugdømmernes indbyrdes forbindelse. Men ophidselsen hos slesvig-holsterne udeblev ikke – og gav gjaldende ekko i Tyskland. Agnaterne protesterede; forbundsdagen forbeholdt sig sin kompetence i sagen.

Hvor sørgelige er ikke vore forvirrede tilstande, skrev Dankwart den 9. jan. 47 til Bille: Nu kan kun en arving løse knuden. Efter min inderste overbevisning er der ganske vist ikke begået nogen uretfærdighed, men en stor politisk dumhed. Gud være lovet, at jeg har en frelst samvittighed. Danmarks konger har altid brændt sig, når de ikke tøjlede nationalpolitiken, selv om denne også stedse bar præg af en vis patriotisk retfærdighed (Rechtlichkeit). Kongen havde altid tidligere lovet at følge sin forgængers politik i successionssagen: først sikre sig diplomatisk og så udtale sig. Men pressen og stænderne har revet ham med. I grunden hersker et par kandidater. [Giødvad, Ploug?].

ZUSAMMENFASSUNG

Von der »Mitgliedschaft« F. C. Dankwart's in der Sukzessionskommission 1845–46

Im voranstehenden Aufsatz wird gezeigt, dass, obschon Dankwart, Direktor des dänischen Aussenministeriums, im Februar 1845 formell zum Mitglied der genannten Kommission ernannt wurde, war er faktisch nicht als solches tätig. Er nahm nicht Teil an den ausführlichen Erörterungen der Kommission und unterschrieb auch nicht das Gutachten der Kommission, das dem Offenen Brief vom 8. Juli 1846 vorausging. Er muss als tatsächlich, wenn auch nicht formell, aus der Kommission ausgetreten betrachtet werden.

Diese Tatsache erklärt sich durch Dankwart's kritische Stellungnahme zum Vorgehen des Königs in der Sukzessionsfrage. Er war der Ansicht, dass wissenschaftliche Erörterungen alter Lehnsverhältnisse und verstaubter Dokumente für die Sache der Erbfolge ohne Bedeutung seien, und statt dessen wünschte er eine Lösung durch diplomatische Verhandlungen mit den betreffenden Mächten, namentlich Russland.

Dankwart's Anschauungen werden durch Zitate aus seinem Brief an den König vom 1. Sept. 1845 und einem späteren Brief vom Jan. 1847 an den dänischen Diplomaten Chr. Höyer Bille näher erläutert.